

*Любов Цукор,
аспірантка Київського університету
ім. Б. Грінченка*

КОНЦЕПТ КУЛЬТУРНОГО ГЕРОЯ У ТВОРАХ НА ТЕМУ МАЙДАНУ

У часи глобалізації ми спостерігаємо низку проблем, з якими бореться людство. Серед них: загроза зникнення культури цілих етносів та потреба у збереженні національної та культурної ідентичності народів. Це впливає на те, що сьогодні поняття «культурний герой» має низку трактувань, адже причини виникнення того чи іншого героя має свою передісторію. Більш того, культура як суб'єкт проявляється тут найбільш яскраво, бо саме вона відповідає за ілюстрацію основних рис народу та формування його ідентичності, вирішуючи складні проблеми сучасності.

Культурний герой у класичному розумінні є героєм-просвітителем, міфологічним героєм, діяльність котрого спрямована на повернення буття із хаосу, дослідником. Часто його зображують як істоту божественного походження, або створіння, що згодом було піднесено до статусу надістот соціумом. Як правило, культурні герої ототожнюються з персонажами міфу та епосу. У архаїчній свідомості мистецтво та релігія часто ототожнюються, тому К. Г. отримує риси людини та божества. У різних міфологічних системах ставлення до героя не завжди сакралізоване, часто вони розкриваються як казковий чи епічний герой. А об'єктом перетворення особи в міф могли бути не лише духи та божества, а й реальні та напівлегендарні історичні постаті. Тому не можна однозначно сказати, що К. Г. є певним божеством, хоча його дії

та методи боротьби мають магічну силу, яка й дозволила досягти певної мети.

Діяльність сучасного культурного героя

1. Спричиняє історичні зміни.
2. Розкриття культурно-значущих об'єктів та духовних цінностей.
3. Боротьба з хаосом у ролі деміурга, творення світу.
4. Демонстрація певної культурно чи історично важливої мети, до якої варто прагнути.

Варто розрізнити не лише реальність та вигаданість героя, а й кількісні масштаби його прихильників. Може бути культурний герой світового значення, а може – для певного етносу, місцевий, адже кожен народ створює своїх героїв. Часто культурний герой відображає риси національного характеру, сформовані за роки існування етносу. Культурна роль реальних постатей – надихати пересічних особистостей на певні дії переважно позитивного характеру. Вони ілюструють просте поняття, що ідеал – це не недосяжний міф, а реальний шлях існування будь-якої людини.

Також у якості культурного героя виступає міфічна постать, діяльність котрої спрямована на створення певних культурних цінностей, чи здобуття їх для людства шляхом подолання перешкод. Одним із найбільш яскравих прикладів тут може слугувати Прометей, що добув вогонь. Це класичне трактування поняття.

Але, найбільш повним буде розкриття феномена культурного героя як способу вираження уявлень народу про чесноти ідеального очільника. Саме йому присвячено низку народних творів у епосі та фольклорі. Часто він буде реальною історичною постаттю, наділеною яскравою харизмою. А також він є виразником суспільних відносин, що є над актуальним у перехідний період існування будь-якої держави. Зміна культурних героїв не залежить від рівня розвитку суспільства, на це

впливають напруження у суспільстві та його культурний рівень.

Структурними елементами архетипу К. Г. визначають чудесне його народження, подвиг, магічну силу, мотив братерства та надзвичайного кохання.

Що стосується сучасності, то часто формування культурного героя продиктоване принципами масової культури. У зразок виводяться талановиті музиканти, екстравагантні та суперечливі постаті. Навколо такого героя гуртуються певні субкультури, для них він є втіленням досконалої особистості. Варто підкреслити, що цілком вигадані персонажі можуть бути також об'єктом поклоніння у фанатському середовищі (герої фільмів чи книг).

Сучасний культурний герой може містити риси відомих міфологічних постатей, а також формувати власні знакові характеристики, що слугують досягненню цілі досягнення гармонії та миру. Герой може виступати у ролі помічника чи захисника, наділеного чи ні надприродною підтримкою.

Культурний герой творить, удосконалює світ, але йому притаманна також і руйнівна сила. Деструктивна функція полягає у тому, що часто герой порушує усі заборони, закони та традиції, заради оновлення культурного спадку і пришвидшення розвитку. Не можна не сказати і про негативну сторону культурного героя. Надмірний фанатизм, притаманний прихильникам непересічної особистості, дуже часто руйнує ту тонку матерію творення. Сліпе наслідування звичок К. Г. не завжди найкращим чином впливає на субкультуру і оточення.

Сучасна українська драматургія наділена дуже виразною характеристикою – існування у потоці руху, на межі, без надійних опор та стабільності, проте це зумовлює високі темпи її розвитку, проте її значення, можливо, повністю буде оцінено лише з часом. Цікаво, що неодноразово підкреслювалось, що українська драма перших

років незалежності не має як такого активного героя, здатного протистояти, зараз же ми можемо спостерігати тенденцію до формування нового культурного героя у драматургії, який вдосконалюється культурним процесом. І, що цікаво, і виразником симбіозу творення, оновлення та руйнування усталених традицій.

Для дослідження поняття «культурний герой» обрано драматичні твори, так чи інакше присвячені темі Майдану: Н. Симчич «Хата», Я. Верещак «ЗЕ ЧО РО», О. Вітер «Лабіринт», Неда Неждана «Потойбіч Пекла», «Кицька на спогад про темінь», К. Скорик «Богдан-2014», «Циклоп Донбасу» О. Миколайчук-Низовець.

У цих творах безпосередньо проілюстровано події Майдану, їх передумови, наслідки та символічне трактування. Концепт культурного героя як ніколи досі яскраво проявився на сторінках драматичних творів. Складні часи потребують нового героя.

Безпосередньо у творах, що описують пекельні події Майдану, ледь не кожен герой претендує на звання культурного героя, бо кожен з них бореться проти хаосу, сповідує духовні та культурні цінності, слідує певній світлій меті заради майбутнього не лише свого, а й усієї країни.

У п'єсі «**Потойбіч пекла**» Неда Нежданої Орест та Аня набувають напрочуд яскравих рис культурного героя. І що цікаво, не вони впливають на культуру, а вона на них, адже кожен, хто прийшов на Майдан, на момент подій мав свій культурний багаж, переконання і, головне, самосвідомість. І справа не лише у освіті, а, скоріше, у внутрішній культурі, генетичній пам'яті. Орест також пережив чарівне спасіння та возз'єднання із коханою дівчиною. Практично усі герої п'єси борються із хаосом, не жаліючи себе. Маленька людина героїчними вчинками заслужила собі вічне життя, адже в епоху змін не стала осторонь.

П'єса «**Лабіринт**», написана О. Вітром, подієво пов'я-

зана із твором Неди Нежданої, фактично це фрагменти картини одного світу, у будь-якому куточку Майдану можна було знайти свого культурного героя. Антонович, колишній учитель історії, та Михась, піаніст та студент консерваторії, – представники двох різних поколінь, які за інших життєвих умов, може, і не зустрілися б, не проявили себе. Але коли час змінився, вони обоє вийшли до боротьби. В них не було нічого, крім віри у свою справу, заради неї вони йшли на героїчні вчинки.

У п'єсі «**Богдан-2014**» К. Скорик вдалася до напрочуд цікавого прийому – проявлення історичного культурного героя Богдана Хмельницького на тлі подій Майдану. Ця культова для України постать вже давно стала символом героїчної боротьби. А суперечливі рішення, прийняті ним, гріхи, спокутує герой, заради майбутнього.

Монокомедія «**ЗЕ ЧО РО**» Я. Верещака є іншим поглядом і продовженням подій, розкритих у драмі «Третя Молитва». Родина Голопупенків через низку обставин жила у Севастополі, ідентифікує себе із росіянами попри козацьке коріння. Українська мова не побутує у цій родині. Більш того, вона є символом мужицтва, другосортності. Крізь призму сприйняття героїні, що переповідає їх історію, розкривається трагедія родини, яка зреклася свого коріння. Майбутнє її непевне, навіть через чисельні статки і статус. Андрій Голопупенко буде актуальним культурним героєм, який попри усі заборони, страхи, стереотипи, зберіг у своїй душі головне – мову. У межах цієї родини він виступає героєм, магічним чином не зрікся мови, а згодом і прийняв своє походження. Він став тим, у кого мирно співіснує минуле, теперішнє та майбутнє.

Дещо опосередковано стоїть п'єса Н. Симчич «**Хата**», написана ще у 2011 р. Вона має досить символічний характер, описує події у будинку у самому серці столиці країни, побудованому на фундаменті часів Софії Київської. Для родини, що там мешкає, це більш ніж буди-

нок. Це символ роду, який оберігається із року в рік. І навіть коли будинок стає старим, герої не мають наміру полишати його. Проте через брехню, запущену безхатньою жінкою із Саратова, яка жила з ними, родина втрачає будинок. «Беркут» виганяє їх з дому, руйнуючи саму будівлю, на місці якої мали б побудувати парковку. Культурним героєм у цьому творі виступатиме Василь, син господарів, який взяв на себе покарання, рятуючи родину. Ці складні обставини його не заламали, він не втратив здатності прощати та любити, а це шлях до відродження із Хаосу.

Відходячи від теми статті, хочеться зазначити, що не лише тема Майдану породила новий тип культурного героя, а й наступні після нього події. Так у монолозі «**Кицька на спогад про темінь**» Неда Нежданої героїня, загадкова Вона, бачила обличчя п'їтьми, що насунулась на Донбас, і усіма своїми невеликими силами до останнього намагалася боронитися і боронити від неї. В тих умовах героїня фактично вчинила подвиг, що перевертає маленький світ, та надихає на ще більші звершення. У п'єсі О. Миколайчука-Низовця «**Циклоп Донбасу**» абсолютно чітко змальований культурний герой у образі Мирона, який передчуває катастрофу і прагне їй зарадити, аби не допустити зникнення чогось більш важливого, ніж звичні людські потреби та інтереси. Адже він не позбувся внутрішнього стрижня, не зламався під натиском подій і зберіг у собі людяність та совість.

Коли суспільство потребує сил та ідеалів для збереження цілісності, виховання, культурним героєм може стати звичайна людина, яка вчинила героїчно, змінивши хід подій. Драматургія є лакмусовим папірцем для життя суспільства, тому, коли з'явилася потреба всього народу у герої, драматурги передчули цю тенденцію, змалювавши нового героя на сторінках своїх творів. Може, з часом, герой отримає певну міфологізацію, проте вже зараз він є взірцем для наслідування в тих чи інших питаннях.

Деякі дослідники стверджують, що за зміни ідеології та політичної міфології зникає потреба в ідеалі, або більш того, відбувається розвінчування попередніх героїв. Це не завжди спрацьовує, в будь-якому разі, на місце старих героїв придуть нові.

Сучасна культура диктує потребу у новому герої, сучасні українські драматурги з успіхом ілюструють їх у творах, розкриваючи активного, дієвого позитивно налаштованого персонажа, який живе у гармонії з минулим, теперішнім та майбутнім.

Анотація. У статті міститься оглядовий аналіз концепту «культурний герой» у контексті сучасної української драматургії, автори якої створили новий тип активного героя, який прагне до національної самоідентифікації.

Ключові слова. Культурний герой, новий герой, концепт, сучасна драматургія, п'єса.

Аннотация. Статья содержит обзорный анализ концепта «культурный герой» в контексте в современной украинской драматургии, в рамках которой авторы создали новый тип активного героя, стремящегося к национальной самоидентификации.

Ключевые слова. Культурный герой, новый герой, концепт, пьеса, современная драматургия.

Summary. The article analyzes the concept of «cultural hero» in the context of modern Ukrainian drama, within the framework of which the authors created a new type of active hero, striving for national self-identification.

Keywords. Culturalhero, a newhero, concept,modern drama, the play.